

Autorke sa podarilo úspešne spojiť dve na prvý pohľad odlišné roviny – vedeckú a populárnu – do veľmi výstižnej a zaujímavej podoby. V práci sa súběžne pracuje s vedeckým poznámkovým aparátom a samotný text je vhodne doplnený citátmi a ukázkami z prameňov. Bohatá farebná ilustrácia a tabuľky len zdôrazňujú atraktivnosť diela nielen pre vedeckú, ale najmä pre širšiu čitateľskú obec. Práca Diany Duchoňovej je vynikajúcim príkladom, ako sa dá a má robiť propagácia a popularizácia vedy na vysokej odbornej úrovni,

Viliam Čičaj
Historický ústav SAV

KUDLÁČOVÁ, Blanka. (ed.). *PEDAGOGICKÉ MYSLLENIE, ŠKOLSTVO A VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU V ROKOCH 1918 – 1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2016, 413 s. ISBN 9788080829551.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2019.67.1.9>

Když se mi do ruky dostala tato čtyř set stránková publikace, nemohla se mi nevybavit dnes již klasická série historicko-pedagogických spisů z přelomu 80. a 90. let. Tato v současné době v podstatě povinná literatura každého začínajícího historika pedagogiky z „dílny“ Josefa Cacha, Karla Rýdla, Josefa Valenty a Růženy Váňové¹ představuje podobně jako recenzovaná publikace velmi ambiciózní a monumentální dílo. Ovšem s významným rozdílem. Zatímco snahou Josefa Cacha a jeho kolektivu autorů bylo zejména poskytnout ucelený pohled na vývoj české, respektive československé pedagogiky a školství v průběhu několika staletí, kolektiv autorů sdružených kolem Blanky Kudláčové se snaží o reflexi „pouhé“ jedné, respektive dvou kapitol slovenských dějin pedagogiky a školství. Jak sama editorka publikace ve svém úvodu píše, snahou celého kolektivu autorů bylo čtenářům poskytnout přehled a možnost zorientovat se v pedagogickém myšlení, školství a vzdělávání v období meziválečného Československa a První Slovenské republiky, která existovala v době druhé světové války.

Monografie je vyústěním tříleté spolupráce osmnácti autorů, mezi kterými jsou zastoupeni nejen historikové pedagogiky (či historikové a pedagogové), ale i filozofové, sociální pedagogové, nebo i speciální pedagogové. Spolupráce výrazně širokého autorského týmu, vedle na první pohled objemného díla, tak dává čtenáři tušit, že ačkoliv se jedná o „pouhé“ dvě kapitoly z dějin slovenské pedagogiky a školství, jde o poměrně

1 Viz např. CACH, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. 1.: K problematice podílu školských a mimoškolských institucí a názorů na výchovu a vzdělání na stavu kultury a vzdělanosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988; nebo VÁŇOVÁ, Růžena – RÝDL, Karel – VALENTA Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. Díl 4.: Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 8070666072; ad. Obdobně základním dílem pro studium dějin pedagogiky a školství na Slovensku je např. dílo Jozefa Máteje: MÁTEJ, Josef. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1976. ISBN 8008000368.

detailní popis, analýzu a interpretaci vymezené problematiky v daném dějinném období. Autoři při tom vycházeli ze svých výzkumů založených zejména na archivním studiu pramenů, analýze dobových periodik (zejména pedagogických), legislativy ad. Publikaci sami autoři prostřednictvím vyjádření editorky díla chápou jako určitý vstup do zkoumané problematiky. Svým způsobem za jakousi „ochutnávkou“ témat důležitých pro pochopení vývoje slovenské pedagogiky a školství v první polovině 20. století. Jsou si vědomi zároveň i určitých limitů této publikace. Například, že řada témat by mohla být součástí své vlastní monografie. Většina témat tedy není rozvedena vyčerpávajícím způsobem, což v tomto případě není na škodu a ani nebylo cílem autorů. Knihu lze zároveň chápat i jako důležitou inspiraci pro případné následné výzkumy, a to i například v rámci bakalářských, magisterských či disertačních prací.

Stejně jako autoři této monografie nerozvádí svá témata do velkých podrobností, ani já se nebudu věnovat detailněji jednotlivým částem jejich díla. Ne, že by si tato publikace takovouto pozornost nezasloužila. To rozhodně nikoliv. Mým cílem ale není postihnout všechna témata knihy. Jednak jsem limitován rozsahem této recenze, jednak je zajisté potřeba do určité míry povzbudit i čtenářovu zvědavost, aby si knihu sám přečetl a vytvořil si tak svůj vlastní pohled „na věc“. V rámci následujícího textu se proto zaměřím na stěžejní části monografie a dále na dílčí témata, která mně osobně přišla nejvíce zajímavá a inspirující.

Kniha je rozdělena do tří základních částí. První z nich s názvem *Metodologická východiska, společensko-politický a historicko-filozofický kontext na Slovensku v letech 1918–1945* se zaměřuje na analýzu širších souvislostí studované problematiky a diskuzi otázek spojených s metodologickým uchopením výzkumu dějin pedagogiky a školství, a to nejenom v souvislosti s tématem této knihy. Jedná se z mého pohledu právě o jednu z významných částí této publikace. Důvodem je například to, že se Blanka Kudláčová hned v první kapitole této části poměrně široce zamýšlí nad úlohou dějin pedagogiky a školství v současném výzkumu v pedagogických vědách, stejně tak jako i v rámci přípravy budoucích pedagogů. V tomto směru lze jen souhlasit jak s hlasem autorky, tak i s jednou starší poznámkou českého historika pedagogiky Tomáše Kaspera,² která výrazně koresponduje s vyzněním této kapitoly: „*vědomí historických souvislostí údajně současníka unavuje, nezajímá a neobohacuje, nekovědomě koresponduje s jeho životním nastavením, zdržuje je od „úkolů doby“*“. Jeho slova bohužel i po uplynutí jednoho desetiletí jsou stále platná. A co víc, zdá se, že tato nebláhá vize dosahuje čím dál většího naplnění. Ústup historicko-pedagogických témat, úbytek zájmu o dějiny pedagogiky a školství bylo tématem i několika příspěvků na nedávno konané konferenci International Standing Conference for History of Education (ISCHE) v Berlíně.³ Není rozhodující, zda

2 KASPER, Tomáš. Dějiny pedagogického myšlení – současný vzkaz o nesoučasném. In *Pedagogika*, 2008, roč. 58, č. 1, s. 1. ISSN 0031-3815.

3 Konkrétně se jednalo o panel zaměřený přímo na mapování historicko-pedagogické disciplíny v současné době (Mapping the Discipline History of Education) v různých státech světa. Zajímavými příspěvky v tomto směru byly například příspěvek autorů SUASNÁBAR, Claudio – GINESTET, Marcela – PAREDES, Liliana. The history of education in teacher training courses and Educational Sciences in Argentina: continuities and changes between tertiary and university location. In *International Standing Conference for History of Education (ISCHE)*

za tímto trendem stojí fakt, že v současné společnosti je řada jiných „důležitějších“ pedagogických témat, kterým je potřeba dát přednost na úkor dějin pedagogiky a školství – a to i v rámci přípravy budoucích pedagogů – nebo relativizace samotné historické vědy (např. Haydenem Whitem),⁴ kde se dějiny pedagogiky silně inspirují. Důležitou se stává otázka, zda výzkum v dějinách pedagogiky a školství má vůbec smysl. To je koneckonců i jedna z otázek, které si pokládá i autorka této kapitoly. V této souvislosti se vzhledem k autorům nabízí otázka přímo kacířská, mělo smysl tuto publikaci vůbec vydávat?! Osobně se domnívám, že rozhodně ano. Autorka sama nakonec zdůvodňuje, proč je důležité pozornost věnovat i ne zcela „in“ disciplíně jako jsou dějiny pedagogiky a školství. Jak upozorňuje, je na jednu stranu důležité si uvědomit, že ani v budoucnu se nedá očekávat, že dějiny pedagogiky a školství budou součástí hlavního proudu ve výzkumech v pedagogických vědách. Na druhou stranu je ovšem zcela mylné si představovat, že tento typ výzkumu není pro rozvoj oboru pedagogika vůbec důležitý. Ba naopak „*reflexe pedagogické minulosti přemostuje minulost se současností*“.⁵ Slovy polského historika pedagogiky Tomaszewského⁶ dějiny pedagogiky a školství jako jedna ze základních pedagogických disciplín se nemohou stát pouze jakousi podpůrnou oblastí pedagogiky, které se zabývají pouze tzv. Pre-pedagogical times. Tato období je nutné dávat do souvislostí i se současností.

V dalších dvou kapitolách této části knihy se autoři Peter Jašek a Andrej Rajský zaměřují na obecnější kontext vývoje pedagogického myšlení, výchovy, vzdělávání a školství na Slovensku v první polovině 20. století. Čtenář prostudováním těchto kapitol získá solidní přehled nejenom o historickém, ale i společensko-politickém vývoji na Slovensku během sledovaného období. Andrej Rajský pak tento historicko-společenský kontext doplňuje svým pohledem na ideologickou podstatu, či jinak řečeno myšlenkové směřování slovenské společnosti na pozadí politických událostí, kdy se dotýká i některých stále živých témat, jako je například termín československý jazyk, respektive čechoslovakismus, otázka autonomie Slovenska apod. Tedy významná témata ovlivňující pedagogické myšlení v dané době.

Celkově lze tuto část publikace chápat jako extenzivnější úvod, který pomáhá čtenáři si vytvořit představu nejen o dobovém historicko-společenském pozadí vývoje slovenské

40: *Education and Nature*, Berlin, 29.08. – 01.09.2018; nebo např. příspěvek maďarského autora NÓBIK, Attila. Doctors and/or lecturers? History of education in Hungarian higher education. In *International Standing Conference for History of Education (ISCHE) 40: Education and Nature*, Berlin, 29.08. – 01.09.2018.

4 Detailněji viz zejména IGGERS, Georg G. Geschichtstheorie zwischen postmoderner Philosophie und geschichtswissenschaftlicher Praxis. In *Geschichte und Gesellschaft*, 2000, roč. 26, s. 335-346. ISSN 0340-613X; WHITE, Hayden. Entgegnung auf Georg G. Iggers. In *Geschichte und Gesellschaft*, 2001, roč. 27, s. 341-349. ISSN 0340-613X.

5 KUDLÁČOVÁ, Blanka. Historicko-pedagogické a metodologické východiská. In KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Typi Universitatis Tynaviensis, 2016, s. 25. ISBN 9788080829551.

6 TOMASZEWSKI, Roman. History of Education – Solid or Unnecessary Part of Pedagogical Knowledge. In *e-Pedagogium* [online], 2010, č. 1, s. 145. [cit. 2018-10-15]. Dostupný na internetu: <<http://www.pdf.upol.cz/>>. ISSN 1213-7499.

pedagogiky a školství v první polovině 20. století, tedy tématu této knihy, ale také ho nutí přemýšlet i o smyslu dějin pedagogiky a školství v rámci pedagogických věd, jejich úloze ve slovenském pedagogickém výzkumu, či v přípravě budoucích generací slovenských pedagogů.

Druhá část knihy s názvem *Teoretická východiska a recepce pedagogického myšlení na Slovensku v letech 1918–1945* je tvořena již šesti kapitolami. Ty se přitom zaměřují na vývoj pedagogického diskurzu, vznik vědecké pedagogiky a vývoj pedagogického myšlení i v souvislosti se zahraničními pedagogickými směry platnými v dané době.

Slovo si v úvodní kapitole orientované na počátky pedagogiky a pedagogického diskurzu na Slovensku vzala opět editorka knihy B. Kudláčová. Postupně se v této části textu zaměřuje na několik základních platform, které ovlivnily vývoj pedagogiky na Slovensku ve zkoumaném období. První z nich byl Pedagogický seminář v Bratislavě, který pomohl konstituování vědecké pedagogiky na Slovensku. Zajímavý přitom může být fakt, že výrazný podíl na činnosti této instituce mělo zejména brněnské křídlo české pedagogické školy v čele s Otokarem Chlupem, Josefem Hendrichem a Janem Uhrem. I to může stát za důvodem, proč ve sporu o koncepci směřování pedagogické vědy na Slovensku (jedno z témat této kapitoly) převážil kritický pohled na kvantitativně orientované pedagogické směry a pedagogický pragmatismus zosobněný zejména prvorepublikovým českým pedagogem Václavem Příhodou.

Slovenské učitelské organizace a spolky pak tvoří další téma této kapitoly a zároveň i další platformu utváření pedagogického diskurzu na Slovensku. Autorka se zde věnuje nejen popisu těchto organizací, ale zejména jejich činnosti, a to i na základě analýzy dobových pedagogických periodik.

Autorka soustředí pozornost i na další důležitá témata mající vliv na konstituování vědecké pedagogiky na Slovensku. Za všechny bych zde zmínil důležitý činitel (jednu z dalších platform), katolickou církev, která z konfesijního hlediska byla nejvíce zastoupenou církví na Slovensku a měla též svůj určitý vliv na vývoj pedagogického myšlení v dané době.

Následující kapitola, jejíž autorem je Milan Krankus, doplňuje a rozvíjí myšlenky z předchozí kapitoly o reflexi světového pedagogického myšlení ve slovenské pedagogice. V této souvislosti v jeho textu čtenář najde informace například o recepci tehdy aktuální globální metody a celistvého vyučování, ale i diskuzi na téma problematiky výchovy v demokracii a totalitě, či novém směřování až inklinaci slovenské pedagogiky k pedagogice německé či italské po roce 1938.

Další kapitoly této části knihy již nejsou tak úzce provázané s předchozími pasážemi, tak jako tomu bylo dosud. Nicméně dotváří celkový obraz konstituování slovenské pedagogiky v dané době. Marek Wiesenganger tak představuje ve svém textu důležitou postavu slovenské pedagogiky Juraje Čečetku. Pozornost je věnována i problematice reformní pedagogiky a reformního hnutí. Zde autor Eduard Lukáč v podstatě přivádí čtenáře k zamyšlení, zda se v souvislosti s vývojem slovenské pedagogiky vůbec mohlo rozvíjet i reformní hnutí obdobným způsobem jako v české části první Československé republiky. Velmi zajímavým a podnětným tématem je i text Viktora Lechta, který se zaměřuje na konstituování speciálně-pedagogické teorie a praxe v daném období. Z mého pohledu se jedná o důležitou část historicko-pedagogického výzkumu, který ovšem není zcela

akcentován, tak jak by si zasluhoval, obdobně jako například dějiny sociální pedagogiky. V poslední kapitole nabízí Zuzana Lopatková čtenáři zajímavý přehled o dobových slovenských pedagogických časopisech, který jistě lze využít i při případných dalších historicko-pedagogických výzkumech.

Třetí a poslední část publikace se jmenuje *Školský systém, vzdělávání, výchova a sociální oblast na Slovensku v letech 1918–1945*. Tematicky se jedná o nejobsáhlejší část knihy. Celkem zahrnuje deset kapitol, které se obecně zaměřují na utváření a vývoj školství a školského systému na Slovensku. Zde čtenář zažije opravdu již tu pravou „ochutnávku“ různých historicko-pedagogických témat. Na první pohled se může zdát, že zde chybí určitá provázanost, stejně jako u některých kapitol z předchozí části. Při bližším pohledu, ale čtenář opět zjistí, že jde hlavně o to načrtnout základní linie obrazu slovenského školství v letech 1918–1945. Řada zde uvedených témat přitom byla dosud spíše na okraji vědeckého zájmu. Příkladem může být školství národnostních menšin žijících na Slovensku, o kterém píše Jana Gašparovičová. Osobně mě toto téma zaujalo hned na první pohled. Důvodem je to, že sám jsem se této problematice dlouhodobě věnoval (se zaměřením na Čechy),⁷ a proto mi připomnělo mé vlastní začátky zkoumání tohoto tématu.

Text Jany Gašparovičové je ovšem zajímavý i z jiného úhlu pohledu. Na několika stranách totiž otevírá řadu dílčích témat, která by sama o sobě mohla být podrobena systematickému historicko-pedagogickému výzkumu. Například otázka židovského, německého, maďarského či německého školství na Slovensku by jistě mohlo být nosným tématem samostatných monografií. Jinými slovy se jedná o určité „defilé“ výzev historicko-pedagogického výzkumu. A to nejenom v případě této kapitoly.

Kromě problematiky menšinového školství čtenář ovšem v této části publikace najde i další zajímavá témata. Například prostřednictvím autorky Ľubice Kázmerové může čtenář nahlédnout do otázek budování školského systému a slovenského školství. Prostudování této části lze přitom považovat za nezbytné pro pochopení i některých dalších kapitol, jako je například personální a jazyková otázka ve školské politice ve sledovaném období od Jarmily Zacharové, či počátky rozvoje vysokého školství na Slovensku od Miroslavy Slezákové. V dalších částech knihy čekají čtenáře témata jako například vzdělávání učitelů (Janka Štulrajterová), katolické školství (Marián Cipár), vzdělávání dívek (Adriana Kičková) či osvětová činnost a neformální výchova a vzdělávání (Igor Marks, Peter Lenčo). V závěrečné kapitole celé knihy poté Ivana Šuhajdová věnuje pozornost sociálně-výchovným otázkám u dětí a mládeže.

Důležitou součástí knihy jsou ovšem i publikované obrazové přílohy. S obrazovým materiálem, který oživuje samotný text, se lze setkat jak v některých kapitolách (například v podobě titulních stránek dobových slovenských pedagogických časopisů či významných pedagogických spisů dobových slovenských pedagogů), tak zejména na konci knihy v přílohách. Osobně zde opět vidím potenciál a možné výzvy pro další výzkum. Analýza obrazového materiálu prostřednictvím historiografického přístupu vi-

7 Viz např. ŠIMÁNĚ, Michal. Učitelé českých menšinových škol pohledem dějin každodennosti. In *Studia paedagogica*, 2014, roč. 19, č. 3, s. 89-122. ISSN 1803-7437.

zuální historie totiž opět může napomoci k hlubšímu poznání zkoumané dobové reality. Zejména pak v případech, kdy nejsou k dispozici žádné písemné materiály.⁸

Recenzi této knihy jsme začal srovnáním se sérií publikací zaměřených na obecný vývoj výchovy, vzdělávání a školství v českých zemích z přelomu 80. a 90. let minulého století, která významným způsobem vyplnila některá bílá místa na mapě zejména českých dějin pedagogiky a školství. Obdobným způsobem lze beze sporu nahlížet i na tuto recenzovanou publikaci, která na poli historiků pedagogiky, a to nejen slovenských, dosud chyběla. Přestože vydání obdobné publikace trvalo bezmála třicet let od pádu železné opony, domnívám se, že své místo si na poličky knihovny u každého zájemce o dějiny pedagogiky najde, a stane se inspirujícím materiálem nejen při studiu budoucích pedagogů, ale i pro navazující výzkumy v oblasti dějin pedagogiky a školství. Koneckonců editorka této publikace se sama zmiňuje o ambicích navázat na tuto knihu další publikací. Tentokrát se zaměřením na roky 1945–1989, což pro mě osobně je velmi radostná zpráva.

Michal Šimáně
Institut celoživotního vzdělávání

8 Viz např. HAPONNEN, Sirke. On representation, modality and movement in picture Books for children. In MIETZNER, Ulrika – MYERS, Kevin – PEIM, Nick (eds.). *Visual history: Images of education*. Bern: Peter Lang, 2005, s. 55-84. ISBN 9783039101511; či ROUSMANIERE, Kate. Questioning the visual in the history of education. In *History of Education: Journal of the History of Education Society*, 2001, roč. 30, č. 2, s. 109-116. ISSN 0046-760X.